

ЗАПЛАВНІ ЛУКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Кирильчук К.С., к.б.н., доцент

Семенко І.М., студ. 2 курсу ФАТП, спец. «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»

Для початку XXI століття характерна загальна стурбованість фахівців та широкої громадськості проблемами зниження біорізноманіття в екосистемах, зокрема на заплавних луках, які значною мірою виступають як елементи екологічних коридорів загальноєвропейської екологічної мережі. Для вирішення цієї проблеми триває розробка потужних наукових програм щодо збереження фіторізноманіття в Україні, зокрема, за рахунок розширення частки територій ПЗФ.

Заплавні луки відіграють роль резерватів фіторізноманіття і водночас господарських угідь. За даними останнього видання «Червоної книги України» (2009) із 611 рідкісних видів вищих судинних рослин України, у лучних ценозах зростає близько 115 видів, що складає 18,8%. А кількість рідкісних і зникаючих видів рослин, що зустрічаються в угрупованнях заплавно-лучної рослинності, становить, за даними А.А. Куземко (2012), 56 видів. До складу лучних травостоїв входить також більше 40 видів цінних лікарських рослин. На луках України виявлено 54 формації рослинності.

Лука - це біогеоценоз, рослинність якого представлена більш-менш зімкнутими трав'янистими угрупованнями й складається в основному з багаторічних мезофільних трав, які мають зимову перерву у вегетації (Работнов Т.А., 1972). Заплавні луки приурочені до заплави великих і малих річок. Для них є характерним щорічне або з перервами затоплення повеневими водами навесні. У зв'язку з цим, територія заплави набуває закономірної будови з поділом на прируслову, центральну і притерасну (рис.1). Основними чинниками, що визначають склад лучних фіто- ценозів, є положення над межею рівнем, рівень стояння ґрунтових вод і характер алювіальних відкладень.

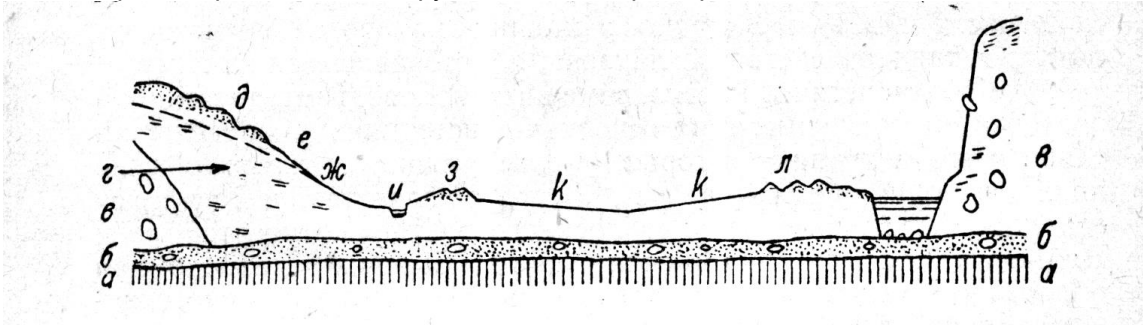


Рис. 1. Схема поперечного розрізу ділянки заплави за В.Р. Вільямсом. а - корінні гірські породи, б - алювіальний пісок, в - морена, г - делювій, д - піщані наноси, е - рівень стояння ґрунтових вод, ж - виходи джерел, з - притерасна заплава, и - стариця, к - центральна заплава, л - прируслова заплава.

У зв'язку з високим екологічним і господарським значенням, заплавним лукам присвячено велику кількість досліджень і оглядових робіт. Огляд літератури щодо заплавних лук за першу половину і середину XX століття зроблено Б.М. Миркіним (1964), який справедливо вважає, що фундаментальними для вивчення рослинності заплавних лук були роботи А.П. Шеннікова і Д.Я. Афанасьєва. Дослідження лук XXI століття включають флористичні і популяційні роботи. Популяційний підхід набуває все більшого значення, оскільки дозволяє розкрити глибокі механізми, що лежать в основі цілісності екосистеми.

Заплавні луки знаходяться в стані постійного динамічного розвитку - едафогенних змін, які протікають, у першу чергу, під впливом розливів річок. Позначається на цьому процесі й режим користування луками. Зміни у відкладенні алювія, рівня стояння ґрунтових вод, змив поверхневих відкладень - усе це додає лучним фітоценозам постійної мінливості. На характер рослинності та її видовий склад чинять великий вплив паводки й, зокрема, тривалість стояння паводкових вод. За останні півстоліття зменшення заплавної річок зони Лісостепу є однією з передумов для сукцесійних змін заплавної фітоценози. Характерною особливістю лук є їхні флюктуації, тобто щорічна мінливість. Флюктуації є ненапрямленими, циклічними змінами екосистеми луки з поверненням до початкового (або близького до нього) стану через деякий період часу. Згідно з В.В. Ліпатовою (1980), луки є еколого-динамічним рядом серійних автохтонних угруповань, які приходять на зміну одне одному в просторі та часі в міру розвитку самої заплави.

У цілому, заплавна лука - найважливіший компонент біосфери Землі, і тому збереження всієї повноти флористичного, популяційного і ценотичного різноманіття - це актуальна наукова й соціальна проблема.